

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Jacques Derrida

GÖSTERGEBİLİM

VE

GRAMATOLOJİ

AFA

FELSEFE YAZILARI ANSİKLOPEDİSİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Felsefe Yazıları Ansiklopedisi: 6
AFA – Yayınları: 290

ISBN 975 – 414 – 249 – 1

Ekim, 1994

Jacques Derrida'nın bu kitapta yer alan yazısının özgün başlığı *Sémiologie et Grammatologie, Entretien avec Julia Kristeva*'dır. Yazarın *Positions* (Les Éditions de Minuit: Paris 1972) kitabının 25-50. sayfalarından çevrilmiştir.

Yayıma Hazırlayan: **Önay Sözer**

© AFA Yayıncılık A.Ş.

© Türkçe çeviri hakları
AFA Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Özener Matbaası
Cilt: Güven Mücellithanesi
Kapak: Özgün Ofset

AFA.Yayıncılık A.Ş., İstiklal Cad. Bekar Sok. No 17
Beyoğlu – İSTANBUL
☎(212) 245 39 67 – Faks: (212) 244 43 62

Jacques Derrida

GÖSTERGEBİLİM VE GRAMATOLOJİ

**Jacques Derrida ile Julia Kristeva
Arasında Söyleşi**

**Çeviren:
Tülin Akşin**

İçindekiler

Yayıma Hazırlayanın Notu	7
<i>Tülin Akşin</i> Önsöz	9
<i>Jacques Derrida</i> Göstergebilim ve Gramatoloji Jacques Derrida ile Julia Kristeva Arasında Söyleşi	27

YAYIMA HAZIRLAYANIN NOTU

Burada sunduğumuz metin, Jacques Derrida'dan Türkçe'ye yapılan ilk tam çeviri niteliğindedir. Bu çevirinin güçlüklerini göz önünde bulundurarak, dizimizin başka kitapçıklarında uyduğumuz bazı kurallardan sapmak zorunda kaldık. Örneğin başka çevirilerde im ("signe") dediğimiz kavramın karşılığı burada "gösterge" olarak bırakılmıştır. Buna bağlı olarak "imleyen" için "gösteren", "imbilim" için "göstergebilim" kullanılarak Berke Vardar'ın Ferdinand de Saussure çevirisine (Genel Dilbilim Dersleri, 1985) şimdilik bağlı kalınmıştır. Oysa normal olarak "gösterge" deyimini Charles Sanders Peirce'in "index" deyimini için saklı tutmayı düşünmekteyiz. J. Derrida'ya özgü birtakım deyimlere ise çevirmenin değişmez karşılıklar getirmek yerine deneysel öneriler yapmayı uygun görmüş ve bunları daha çok ayrıç içinde yazmıştır. Bu diziye ait metinleri dil açısından uyumlama çabasının karşısına dikilen bu zorlanmalardan ötürü önceden özür diliyoruz.

ÖNSÖZ

1960 başlarından beri çok sayıda yapıt üretmiş Fransız filozofu Jacques Derrida, şaşırtıcı bir tempo ile yazmaya devam etmekte, İngiliz yazarı Geoffrey Bennington'un dediği gibi, yazılarında bulunan "felsefe geleneğinin büyük isimlerine denk zenginlik", batı dünyasında çeşitli tartışmalara yol açmaktadır.

Jacques Derrida, 15 Temmuz 1930'da Ceza-yir'in banliyösü El-Biar'da, yazlık bir evde, Yahudi bir anne-babanın ikinci oğlu olarak dünyaya geldi (asıl adı Jackie Derrida idi; Paris'te ilk kitabını yayımladığı sıralarda 'Jacques' adını almıştır). Çocukluğu ve orta eğitimi sırasında El-Biar'ı hiç terk etmedi. İkinci Dünya Savaşı'nın ve Yahudi düşmanlığının kötü izler bırakan etkilerini burada yaşamış (bu yüzden okuldan atılmış, başka bir okula gitmek zorunda kalmıştır) ve buradaki eğitimi sırasında Gide, Camus, Valéry, Nietzsche, Rousseau, Bergson, Sartre gibi büyük edebiyat ve felsefe yazarları ile ilk olarak tanışmıştır. Derrida, o sıralarda, çok erken yaşta bütün Gide'i okuduğunu, *Dünya Nimetlerini*, sanki *İncil* gibi ezbere bildiğini söylemektedir.

Kısacası, yaşamının bu devresinde Derrida, hem heyecanlı ve tutkulu bir edebiyat ve felsefe oku-

yucusu, dergilerde küçük şiirler yazan, günlük tutan bir edebiyat tutkunu, hem de derslerden çok futbol ile ilgilenen, biraz serseri bir arkadaş grubu içinde iyi futbol oynayan (hatta, bunu meslek olarak bile düşünmüş) bir futbol meraklısı olarak görülüyor.

El – Biar'ı ilk terk edişi, ilk yolculuğu, on dokuz yaşında Paris'te *Ecole Normal Supérieure*'da okumak üzeredir. Paris'te ENS'in giriş sınavlarına hazırlandığı 'Louis – le – Grand' da ve ENS'de geçirdiği eğitim yılları, onun için çok sancılı, bunalım ve sinir bozukluklarının kıyılarında dolaştığı çok zor yıllar olmuştur.

Fransa'da ancak en seçkin öğrencilerin kabul edildiği bir okul olan ENS'e girdiği ilk günden (1952) kendisi gibi Cezayir doğumlu ve o sırada bu okulda asistanlık yapan Althusser ile tanışmış ve arkadaşlıkları meslektaş olarak da sürerek, yirmi yıla yakın devam etmiştir. Aynı yıl, komünist olmayan aşırı solcu gruplarda aralıklı çalışmalar yapmış bir kişi olan ve sonradan karısı olacak Marguerite Aucouturier ile de tanışır. Daha sonra, birlikte dersleri takip ettiği Foucault ile de yakın arkadaşlık kuracaktır. Halen arkadaşlıkları devam eden L. Bianco, M. Deguy, P. Nora, J. M. Pontévia, M. Serres gibi ünlülerle de Paris'teki bu ilk yıllarda tanışmıştır.

Derrida, 1957'de mezun olduktan sonra bir burs kazanır ve özel öğrenci olarak Harvard Üniversitesi'ne, Husserl'in yayımlanmamış mikrofilmlerini

incelemek üzere gider. Orada Joyce okur. 1957 Haziranı'nda Boston'da Marguerite Aucouturier ile evlenir (1963'de Pierre, 1967'de Jean adlı iki erkek çocukları olacaktır).

1957-59 yılları arasında Cezayir savaşının tam ortasında, askerlik görevini sivil olarak, bir okulda Cezayirli ve Fransız çocuklara Fransızca ve İngilizce öğretmenliği yaparak geçirir. Derrida, sık sık Fransa'nın Cezayir'deki sömürgeci politikasını eleştirmiş, 1962'de son dakikalara kadar, yerli halkın Cezayirli Fransızlarla birlikte yaşamasını olanaklı kılacak bir çeşit bağımsız idarenin kurulabilmesini umut etmiştir. Hatta, anne ve babasına Cezayir'i terk etmemeleri için baskı da yapmıştır. Ama kısa sürede bu konudaki hayalleri sona erecektir.

Derrida 1960-1964 yılları arasında, Sorbonne'da S. Bachelard ve P. Ricoeur'ün asistanlığını yaparak, genel felsefe ve mantık dersleri verir. Bu yıllarda *College de Philosophie*'de ilk konferansını Foucault üzerine vermiştir. *Critique* ve *Tel quel* dergilerinde ilk yayınlarına başlar. Phillipe Sollers'le tanışır ve 1972'de arkadaşlıkları sona erene dek, ona "büyük bir dostlukla bağlanır", (1972'de, kesin olarak *Tel quel* ile de ilişkisini keser). E. Husserl'in *Geometrinin Kökeni* yazısına yazdığı giriş, Jean-Cavaillès ödülünü kazanır, Hypolite ve Althusser tarafından ENS'e davet edilerek, burada 1984'te kadar sürecek olan öğretim üyeliği başlar. Bu sıralarda Bernard Patrat diğer bir meslektaşdır.

Derrida 1966'da Baltimore'da John Hopkins Üniversitesinde, o zamandan beri tekrarlanarak çok ünlü olacak büyük kollokyuma davet edilir. Bu kollokyum, bundan böyle ABD'de bazı Fransız filozoflarına ve kuramcılarına yöneltilen büyük ilgi ve istemin başlangıcı olacaktır. Derrida burada Paul de Man, Jacques Lacan ile tanışmış, Barthes, Hypolite, Vernant, Goldman'ı yeniden bulgulamıştır.

1967'de ilk üç kitabını: *De la Grammatologie*, *L'Écriture et Différance*, *La Voix et le Phenomene*'i yayımlar. 1972'de üç yeni kitap daha yayımlar: *La Dissemination*, *Marges – de la Philosophie*, *Positions*.

1968'de Derrida, Mayıs 68 hareketlerinin bazı yönlerine karşı çekimser kalır. Halbuki ENS'de ilk toplantıyı o düzenlemiştir. Bu sırada Maurice Blanchot ile arkadaşlıkları ilerler. Bu ilişki Derrida için en önemli dostluk ve hayranlıklarından biri olacaktır.

1974'de, kendisine dost ve düşünür olarak yakın kişilerle: S. Kofman, Ph. Lacoue-Labarthe ve J. L. Nancy ile ilk olarak Galilée yayınevinde "La Philosophie en effet" koleksiyonunu başlatır. Ertesi yıl ise, yakın arkadaşları, meslektaşları ve öğrencileri ile birlikte felsefe eğitimi üzerine araştırmalar grubunu (G-reph) kurar. John Hopkins Üniversitesine bağlı olarak her yıl Yale'de, Paul de Man ve Hillis Miller ile birlikte, bir kaç hafta süren seminerler vermeğe başlar.

1981'de Vernant ve öbür bazı arkadaşlarla karşı görüşlü veya zulüm gören çek entelektüellerine yar-

dım amacı ile "L'Association Jean –Hus"ü kurar. Aynı yıl, Prag'daki bir seminerden dönerken uyuşturucu ticareti yapma suçlamasıyla hava alanında tutuklanır ve hapsedilir. François Mitterrand'ın ve Fransız hükümetinin etkin müdahalesi ile serbest bırakılarak Çekoslovakya'dan sınır dışı edilir.

1983'de "Collège international de philosophie" kurulur, Derrida, kurulun ilk başkanı seçilir. *Ne/son Mandela için* adlı yazarlar komitesinde yer alır. "Sosyal Bilimler Yüksek Araştırmalar Okulu"nda araştırmalar yöneticiliğine seçilir.

1988'de Kudüs'e üçüncü yolculuğunu yapar, işgal bölgesindeki Filistinli aydınlarla konuşur.

1990'da SSCB Bilimler Akademisinde ve Moskova Üniversitesinde seminerler verir. S. Friedlander'in Los Angeles, California Üniversitesi'nde düzenlediği uluslararası kolokyumda açılış konuşmasını yapar.

Yukarıda Derrida'nın yaşamı ve kişiliği hakkında bize fikir verebilecek bazı önemli noktalara değindik. 1967 – 72'de yayımlanan ilk dönem yapıtlarından sonra gelişen yaşamı ve çalışmalarının dünyada yarattığı etkiler üzerine genel olarak şunu söyleyebiliriz: bir yandan, *Fransa dışında*, gerek Avrupa, gerek Amerika'da her yıl artan bir ilgi (Amerika'da ve Avrupa'da pek çok üniversitede sürekli dersler, Avrupa ve Avrupa dışında yüzlerce konferans, özel sayılar, birçok bilim ve sanat akademilerinde üyelikler, ödüller

(1988'de Nietzsche ödülü), onursal doktoralar (Essex, Louvain, New School Williams College). Öte yandan, Fransa içinde Derrida'ya karşı – onun birlikte çalıştığı herkes, iş arkadaşları, öğrencileri de dahil olmak üzere – ısrarlı bir karşı koyma görülüyor ve üniversitelerin kapıları ona 1980'den sonra kapatılıyor. (Paul Ricoeur'un boşalan yerine profesör tayin edilmesi gerekirken edilmiyor). Derrida kurumsal ve sosyal ilişkilerde ortaya çıkan bu durumları *Du droit à la Philosophie*'de incelemektedir. Bu olguların incelenmesi onun için her zaman kuramsal bir görev ve bir "göreve çağrı yeri" olmuştur.¹

Derrida'nın yapıtlarının dünyadaki etkilerine genel olarak baktığımız zaman, onun amaçlarının ve düşüncelerinin çoğu zaman yanlış anlaşıldığı görülüyor. Bunun nedeni 1972'den sonra yazılarında alışılmışın çok dışında bir biçim kullanması ve zengin göndermelerle örülü olması kadar, onun düşüncesinin geleneksel mantıkla anlaşılması olanaksız çok değişik bir mantığın ürünü olmasındadır (zaten alışılmamış biçimini de bu değişik mantık *zorunlu* kılmaktadır).²

Örneğin, Derrida Anglo-Sakson dünyasında daha çok bir edebiyat eleştirmeni veya dil felsefecisi olarak ün yapmış olsa da, onu yalnızca bu yönden tanımak yazılarından çok şey kaybettirecektir. Çünkü bu onun üstlendiği görevin ancak bir görünüşüdür. Onun sorunu, ilk önce dilin ve yazının *kendisi*-

nin, nasıl olanaklı olduğunu açıkça sorgulamaktan çekinmediği andan başlayarak, yani sorunu bir "olanak" ("possibilité") sorusu şeklinde gördüğü andan başlayarak metafiziktir, yani topyekunun (totalité) sorgulandığı bir alandır. Derrida, bir göstergebilimin, bir fenomenolojinin sınırlarını en temel kavramlarına kadar sorguladığında kendini Batı metafizik tarihinin içinde bulmuştur. Böylece gerçek çalışma alanı ve malzemesi Batı metafizik (felsefe) tarihinin tümü ve onunla içi içe dokunmuş olarak gördüğü tüm Batı kültür tarihi, edebiyat bilim ve sanatı olmuştur. Eski Yunan'dan günümüze kadar uzanan bir tarih diliminin içinde yer alan yapıların, yazıların birer "déconstruction"u olan Derrida'nın çalışmalarına tüm olarak, Batı metafiziği ve onun tarihinin kökten bir eleştirisi olarak bakmak gereklidir.

Derrida bugünden, bugünün göstergelerinden (yani göstergedan) yola çıkar. Ona göre bugün, gerek bilimlerde, gerek toplumsal – siyasal yaşamda ortaya çıkmakta olan yeni yeni olgular, Eski Yunandan beri Batı kültür ve uygarlığını oluşturan belli bir metafizik görüşe ait temel kavramları "yerlerinden etmektedir". Değer – yitimine uğrayan en önemli kavram dil kavramıdır. Çünkü bugün, tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar çok, amaçlarında, yöntemlerinde, ideolojilerinde ayrışık olan dil üzerine araştırmalar dünyayı sarmıştır. Enflasyona uğrayan dil sorunu, artık diğer sorunlar arasında herhangi bir sorun değildir. Bu durum ise, "dil" sözcüğünün *kendisinin de de-*

ğer – yitimidir, yani "dil" göstergesinin, yani gösterge-
nin *kendisinin*. Göstergenin kendisinin uğradığı bu
"kriz" ise mutlak bir "kriz", krizin ta kendisi demektir.³

Fakat, ortaya çıkan yeni olgularla birlikte, eski-
den beri "zaten her zaman başlamış olan", ama bu-
gün çok daha fazla açığa çıkan tüm göstergelerin
kullanımındaki "yetersizlik" ve dolayısı ile "kriz" ve ya-
şamda artan "huzursuzluk", "kaygı" aynı zamanda
bir "belirtidir" (symptôme). Bu tür göstergeler (hem
değer – yitirmiş göstergeler, hem gösterge değerinin
yitimini gösteren göstergeler (yani etkileri) anlamın-
da), "kendilerine karşın tarihsel – metafizik bir döne-
min artık sorunsal ufkunun tümünü, dil olarak belir-
lemek *zorunda* olduğuna işaret etmektedir". Koca
bir dönem artık sınırlarını iyice belli etmektedir. *Fakat*
bu durum aynı zamanda, yeni bir başlangıcın ortaya
çıkışının da *belirtisidir*.⁴ Geleceğin başlangıcı, ancak
mutlak bir "tehlike" olarak kendini belli edebilir. O, ku-
rulu normal düzenden koparak ayrı düşen şeyden
başka bir şey olmadığından, kendini ancak "*monstru-
osité*" (belirlenmemiş olguların, garipliklerin göster-
ge niteliği) biçiminde bildirmekte ve sunmaktadır (*se
presenter*).⁵

İşte bu gibi nedenlerden dolayı Derrida, metafi-
ziğin temel sorusu olan "varlık sorusunun" (*la questi-
on du l'être*), "köken" sorusunun, bugün erişilen ta-
rihsel noktanın konumu ve özel koşulları nedeniyle
yine sorulmasını, yani, topyekunun (*totalité*'nin) sor-
gulanmasının tekrarını, bugün için gerekli gören "He-

gel'in koca gölgesinde" "bize bunu dikte eden, bize bunu hatırlatan... iki büyük ses, ... Husserl ve Heidegger"den⁶ sonra, böyle bir yinelemeyi gerçekleştiren üçüncü büyük düşündürdür.

Yine, yukarıda değindiğimiz nedenlerden dolayı, yani günümüzün kendine özgü sorunlarından ötürü, Derrida projesini, yani topyekunun sorgulanmasını gerçekleştirmeye Batı metafiziğinin "deconstruction"una, yapı parçala(n)masına bugün en iyi hizmet edecek en önemli temel kavram, "metafiziko – teolojik" kökeni de dolayısıyla Derrida için *örneksele* olan, gösterge kavramıdır.⁷ Bir anlamda Derrida'nın bütün yapıtları bu kavram ve onunla ilişkili kavramlar grubu çevresinde dönmekte bu kavram (ve ilişkili kavramların) bir "deconstruction"unu gerçekleştirmektedir. Derrida, gösterge kavramının ve çeşitli kullanımlarının, içinde doğduğu ve ait olduğu batı kültür ve uygarlığının temel kavramlarını, nasıl "yerlerinden ederek", bu kültürü nasıl dönüşüme uğrattığını ve dolayısı ile aynı zamanda, bu kavramın *kendisinin* uğradığı dönüşümü çeşitli yönlerden, çeşitli bağlamlarda dile getirmektedir.

İşte Derrida'nın gösterge kavramını yapı – parçala(n)masına uğratması, "bu kavramı ve özellikle '*déconstruction*' çalışmalarını ve onun "biçem"ini, doğal olarak yanlış anlaşılmalara açık bırakmıştır". Derrida, göstergeden, bu terimden ve bu anlayıştan kurtulup başka bir şeye geçmek istermiş gibi anlaşılmıştır. Kendisinin dediği gibi, böyle bir sonuca varmak

biraz "safdıllık" olacaktır. Çünkü bu, gösterge kavramında bulunan belli bir dışsallıktan (exteriorité)* da vazgeçmek olacaktır. Bu dışsallık olmadan ise, gösterge idesinin kendisi, bütün dünyamız ve bütün dillerimizle birlikte çökecek, yok olacaktır. Oysa dışsallığın (exteriorité) apaçıklığı (évidence) ve değeri çöktürülemez sağlamlığını her zaman korumaktadır. Derri-da yalnızca, "felsefe tarihinin (bulunuş (prérence) felsefesinin) dışında hiç var olmamış ve işlevi olmamış olan bu gösterge kavramının içinde bulunan, sistematik olarak ve jeneolojik olarak bu tarih tarafından belirlenen, bir şeye karşı kaygı duymamaktadır".⁸

"Gösterge"ler Derrida'nın soru tipini ve onun biçimini belirlemiştir. Ona göre, neyin nasıl sorulmasının biçimlenişi ancak "bugün" ve "şimdiden" kaynaklanır. Çünkü başlangıç burada ve bugündür. Sorunun biçimlendirilmesi de zaten yanıtıdır *bile* (déja). Başlangıç sonun bitiminde, sonun bitimi başlangıçtadır. Derrida'daki "origine" (köken) kavramı onun Rousseau ve Freud metinleri ile hesaplaşmalarında özellikle aydınlatıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bkz. *De la Grammatologie*, s. 203–405, *Freud et la Scène de l'écriture*, "L'Écriture et la Différence" s. 293–341.

Derrida'nın çoğu zaman, usdışıcılık veya görecelik ve öznelcilik ile suçlanmasının nedeni gösterge kavramını dönüşüme uğratan tavra ve mantığa yabancı kalınmasından dolayı olabilir. Derrida'nın kendisi, kendi düşüncesini böyle suçlamalardan tama-

men uzak görmektedir. Derrida geleneksel felsefenin ve mantığın temel kavramlarından sanıldığı gibi vazgeçmek niyetinde değildir.⁹ Tersine, onları kullanarak, onların aracılığı ile, onlara bugün için daha etkili olacak bir kullanım (anlam) kazandırma çabasıdadır.

İşte, 1972'de yayımlanan *Positions* adlı kitapta yer alan üç söyleşiden biri olan "Göstergebilim ve Gramatoloji" adlı bu çeviride, gösterge kavramının uğradığı dönüşüm, Saussure ve Husserl'in anlayışları bağlamında tartışılmaktadır. Derrida, her zaman her ele aldığı metinde yaptığı gibi, bu kez de Saussure ve Husserl'in yazılarında bulup ortaya çıkardığı tutarsızlıkların, çelişkilerin açtığı gediklerden, onlarda unutulmuş veya göz ardı edilmiş öğeleri bir araya örerek ürettiği "yeni bir yazı (l'écriture) kavramını belirlemektedir. Geleneksel gösterge kavramının ve özellikle bu kavramı özünde belirleyen, ona bağlı "transendantal gösterilen" kavramının uğradığı dönüşümden, bu kavramların yerlerini nasıl kendi görüşünün en temel, en genel kavramları "*gramme*" (veya *différance*) ve "metin" anlayışlarına bıraktıklarını göstermektedir. Ve böylelikle de, bu kavramların dönüşümüyle birlikte, "göstergebilim" "grammatoloji" olmakta, eski akıl – merkezli (*logocentrique*) bilim kavramının yıkıntıları arasından yeni bir bilim kavramı kendini belli ederek ortaya çıkmakta olduğu belirtilmektedir.¹⁰

Derrida'da göstergenin dönüşümünü, "différan-

ce"ı ("ayırım") anlamak, yeni bir gerçeklik (vérité), yeni bir köken (origine) ve bilim anlayışına varmayı, geleneksel akıl (raison) düzeninden daha "farklı" bir desen çizen ve daha "derin" anlamlı bir "akla övgüyü" gerektirir.¹¹

Bu yeni gerçeklik ve akıl anlayışının, yani "différance"nin ve onun tarih içindeki hareketinin inceliklerine, bu söyleşi çerçevesinde girilmesi doğal olarak olanaklı olmamıştır. Bu incelikleri, ancak Derrida'nın tüm yazılarının içinden çok sabırlı ve dikkatli bir okuma tutup çıkarabilir. Bu yazı da böyle zorlu bir işe girişmenin yeri olamaz. Ancak, son bir genel bakış atacak olursak, özetle şunu söylemeliyiz: Bu yeni akıl anlayışının mantığı veya özündeki anlam, geleneksel akıl anlayışının tam tersi olmasına karşın onu reddetmez, tersine onu kavrayan ve anlayan bir yapıya sahiptir. Geleneksel akıl anlayışı varlığın anlamını tam bulunuş (*présence*) olarak anlarken, bu yeni aklın, yeni bakışın mantığı, varlığın anlamını tam-bulunmayış (*non-présence*)¹² olarak anlar. "*Différance*" (*ayırım*), bu iki ayrı ve birbirine indirgenemez mantığın da ortak toprağıdır.¹³ "*Différance*", kendi anlamının içinde bir mantıksal açmaz (*aporie*) taşımaktadır. Bu nedenle, özünden dolayı tamamen biçimlendirilebilir olmasa da Derrida bir yerde, "bir mantığın *olanaksız olanaklılığını* biçimlendirmeye çalışıyorum" der.¹⁴

Derrida, günümüzdeki sorunlara ve yaşadığımız "krize" etkin bir şekilde yaklaşabilmek için, belki

de en uygun bir bakış açısını ve yöntemini bize "différance" kavramında sunmaktadır.

L'autre Cap'da Derrida, zamanımızın sorunlu koşullarından yola çıkarak ve metafiziğin zorlu bir "déconstruction" unda sıkıca temellendirerek ürettiği bu yeni gerçeklik anlayışını yeni bir yazı kavramını (yani uğradığı köklü dönüşümden ötürü artık "gramme" veya "différance" adını alan eski gösterge kavramı)¹⁵ Avrupa kültürü ve onun bugünkü kimlik sorunları çerçevesinde ürettiği etkili bir yorumlamada, uygulamaktadır.

Bu çeviri dolayısıyla değinilmesi gereken diğer bir sorun, bu metinde Derrida'nın, "farklılıkların sistematik oyununun üretimini", "différance"ı anlatmak üzere kullandığı "dé-limitants", "dé-substantialisant", "déconstruction", "dé-limitation", "déconstruire" gibi "dé" öneki ile yapılan sözcüklerin Türkçe'de karşılıklarını bulmadaki zorluktur.

Derrida'nın bu söyleşide de sık sık değindiği gibi "différance" ve onun tarih içinde çizdiği "eleptik hareketi" betimleyen bütün ilgili kavramlar, geleneksel mantık kalıpları içinde bir "ikircikliği", aynı anda hem etken, hem edilgen bir "çifte kayıt"ı anlatmaktadır. İşte Derrida'nın çoğu zaman yanlış anlaşılmasına yol açan şey, Derrida'daki bu kilit sorunun kavranmasındaki zorluktur.

Bu tür bir yapıyı, Derrida, Fransızca'da "dé" önekinden yararlanarak betimlemeyi uygun bulmuştur. Derrida anlamında "dé", ilişkili bulunduğu kavramın,

belli bir yapının, parçalara ayrılarak, bölünerek yapısının ayrılaşma ve öğeler arasında kurulan yeni ilişkiler sonucunda dönüşüm anlamında eski yapının bozularak ayrılaşmasını (farklılaşmasını) anlatır. Çünkü ona göre, yalnızca ayrılaşmalar vardır, ve hiçbir zaman, hiçbir yerde, hiçbir yapı ne tam olarak var olur, ne de tam olarak yok olacaktır. "Différance" (ayırma), karşı karşıya gelen farklı güçlerin etkileşiminde ayrımların (farklılıkların) sistematik oyununun ürettiği "etkiler", "yer – olmalar" (devenir – espace) olduğundan ve de, "différance"nin hareketinden kurtulan, onun dışında bir yerde, veya ondan önce gelen herhangi başka bir varlık (étant), bir "sujet", veya varoluş biçimi bulunmadığından, Derrida anlamında "dér" bir yapıda bir güç kaybına bile işaret etse, o yapının tamamen yok olması anlamına kesinlikle gelemaz. Derrida'nın kendisi, "dérstruction" ve "deconstruction" sözcükleri ile ilgili olarak bir yerde açıkça şöyle demektedir: "... la dérstruction, non pas la démolation mais la dér – sedimentation, la dér – construction..." (De la Grammatologie, s. 21). Derrida çoğu kez "dér" önekini tire ile ayırarak, o kavramdaki ikircikli hareketi, bir yapının bozulurken, çökerken öbür yapının özgürleşerek kendini belli etmesi (veya tersi) demek olan bir hareketi vurgulamak istemektedir.

İşte bu yüzden, "dé" önekini Türkçe'de "sız" eki ile karşılamak daha düzgün bir Türkçe olsa da, Derri-da düşüncesine çok ters düşeceğinden, onu anlaşılmaz kılacağından, yeğlemedim. Çünkü, örneğin "dé-

construction' u Türkçe'ye "yapısızlaştırma" olarak çevirirsek, tamamen yapısız bir durumun olanaklı olabileceğini çağrıştırmış oluyoruz. Bu ise Derrida mantığında kesinlikle yeri olmayan, ama tersine, onun Saussure ve Husserl'de eleştirdiği geleneksel akıl – merkezli (logocentrique) mantıkta yeri olabilecek bir anlatım oluyor. Bu düşüncelerle, çok da düzgün bir Türkçe oluşturma da Derrida'daki anlamı saptırmamak için "dé" yi parçala(n)ma" sözcüğü ile anlatmak istedim. Çünkü bu sözcük bir çöküşü, bir bozuluşu anlatsa da, parçaların yok olduğu anlamına gelemmez. Ayraç içindeki 'n' ise Derrida'nın sözünü ettiği *différance*'ın 'a' sına yüklenen "etken ve edilmeye ilişkin kararsızlığa, bu karışıklık tarafından yönetilmeyi ve dağılıma uğramayı kendine izin vermeyen şeye" değinmek üzere kullanılmış oluyor.

Son olarak, diğer bir sorun 'signe' sözcüğünün çevirisi ile ilgili. Bilindiği gibi Türkçe'de bu anlama gelen birkaç sözcük vardır: İşaret, im, gösterge. Bunlar arasından 'gösterge' sözcüğünü bu çeviri çerçevesi içinde özellikle kullanmayı uygun bulmanın nedeni şöyle: 'Sémiologie' Yunancada 'singe' anlamına gelen 'semion'dan türemişse, Türkçe'de 'signe' karşılığında 'gösterge' kullanıldığı zaman, 'göstergebilim' ve 'gösterge' sözcükleri arasındaki ilişki, 'sémologie' ve 'semion' (signe) arasındaki ilişkiye denk düşüyor. Ayrıca, göstergebilim, gösterge, gösterilen, gösteren sözcükleri aynı aileye ait kavramlar kümesi oluşturduklarını, fizik yapıları ile de

iletmiş oluyorlar. Fransızca'da "s miologie," "signe," "signifi ," "signifiant," "signification" sözcüklerinde olduğu gibi.

' m' sözcüğünü daha az yeğlemem önemli bir nedenden ötürü.' ' m'sözcüğünün ' mge' sözcüğü ile bir ilişkisi var. Bu da bu kavramda i selliliğin ağırlıklı olduğuna dair bir çağrışım yapıyor. Çünkü ' m', 'imge' ile ilişkisi yüzünden suret'i çağrıştırarak, *suretin aslı* olan ve o  m'i var kılan bir *tam-bulunuşu*, bir gösterileni, bir "hakikat"i ima ediyor, onu olanaklı yaparak  ne sürüyor. Bu yüzden, ' m'sözcüğü,  rneğin Husserl fenomenolojisinin anlamında bir 'signe' kavramı için çok uygun düşmekte ise de, Derrida'nın amaçlarına çok ters düşmektedir. Çünkü Derrida özellikle bu kavramın geleneksel düşüncede, gizli veya açık bir şekilde yapısında tařıdđı ve anlatım sürecinin dışında bulunan, bir tam-bulunuş anlamındaki "transendantal gösterilen" varsayımının bizim dilimizin yarattđđ bir yanılsama olduğunu göstermeye  alışıyor.

Oysa 'gösterge' sözcüğü, görmek, göstermek, göz, gibi kavramlarla ilişkisi nedeniyle bu kavramda 'dışsallılığın' da önemini vurgulayarak, bu kavramı, ' m'sözcüğünden daha yansız bir şekilde sunuyor. Böylelikle de, Derrida'nın bu kavramın dönüşümü ile ilgili projesi için, *diff rance*'in yani yeni bir yazı kavramının ortaya çıkabilmesi için, daha elverişli bir anlatım sağlıyor.

Tülin Akşın

Notlar

1. Derrida'nın yaşıamı hakkındaki bu bilgiler, Geoffrey Bennington'un hazırlamış olduğu "Curriculum Vitae" den alınmıştır. (Jacques Derrida, Seuil: Paris 1991).
2. Bu yeni mantık içinde "varlık" kavramının yerine geçen "text", "yazı" (gramme), geleneksel dűőüncede olduğu gibi tek el'le değil, çift el'le yazılmaktadır. Eller arasında birinin verdiğini öbürünün alması (ve tersi) gibi bir "işbirliği ilişkisi" vardır. Bu ilişkide hangisinin etken, hangisinin edilgen olduğu tarih içinde belli konumlara göre değişmektedir. İşte bu yüzden bu mantık (logos) anlayışına göre olguların (veya tarihin) hareketi çok daha derin ve karmaşık bir desen çizmektedir. Birincisinin hareketi daire, ikincisinin ise elips şeklinde-dir, geometriden bir eğretileme ile anlatılacak olursa.
3. J. Derrida, *De la Grammatologie*, Minuit: Paris 1967, s. 15.
4. a.g.y., s. 12 – 13.
5. a.g.y., s. 14. Derrida'ya göre başlangıç tek ve salt değildir. Tarihin, yazının belli konumlarında tekrar ortaya çıkan bir ara durumdur (intervalle).
6. *Violence et M taphysique*, "L'Ecriture et la Diff rence", Seuil Paris 1967, s. 117 – 228, 120.
7. *De la Grammatologie*, s. 25.
8. Bkz. *De la Grammatologie*, s. 26. Derrida bu kavramda bulunan belli bir "dışavurumculuk" (expressivism) anlayışına karşı ıkmaktadır. Bkz. "Göstergebilim ve Gramatoloji", s.62 – 66.
9. Bkz. *De la Grammatologie*, s. 25,26 ve "Göstergebilim ve Gramatoloji", s.44-45.
10. a.g.y., s. 13,14.
11. *Cogito et Histoire de la Folie*, "L'Ecriture et la Différence", s. 51 – 59 68.

12. Bu "orda – olanın – bulunuşu" (La présence du présent) anlamındadır, kesinlikle salt bir yokluk anlamına gelmez.
13. *La Structure, Le Signe, Le Jeu "L'Écriture et la Différance,"* s. 409–429, 427.
14. J. Derrida, *L'Autre Cap*, Minuit: Paris, 1991, Not. 5.
15. Bu anlamda "différance" bir "ad" olarak, (Derrida, Fransızca 'différence' sözcüğünün yazılışını değiştirerek bu sözcüğü meydana getirmiştir) Derrida için büyük ölçüde metafizik – içi kalır. Ancak "kıl payı" onun dışına düşer. Bkz. *Margins of Philophy, "Différance", Chicago Press, 1982.*

Göstergebilim ve Gramatoloji*

* 3 Haziran 1968'de *Information sur les science sociales VII*'de yayımlanmıştır.

Kristeva: *Günümüzde göstergebilim, gösterge (signe) modeli ve onun bağlılaşıkları üzerine kurulmuştur: İletişim ve yapı. Bu modellerin "akıl-merkezli" (logocentrique) ve "ırk-merkezli" (ethnocentrique) sınırı nelerdir ve onlar metafizikten kaçınmak isteyen bir işaretlemeye (notation), temelde nasıl hizmet edemezler?*

Derrida: Burada bütün tavırlar ikircikli. Eğer bir gün, metafizik düşünceden birdenbire kurtulabileceğimizi varsayacak olursak, ki ben buna inanmıyorum, gösterge (signe) kavramı, bu yönde aynı anda hem bir fren, hem bir ilerleme anlamlarına gelecektir. Çünkü, eğer kökü ve içerdiklerinden ötürü gösterge kavramı baştan başa metafizikse, sistematik olarak stoik ve ortaçağ tanrıbilimleri ile dayanışma içinde ise, onun bağımlı kaldığı -garip bir şekilde aleti de olduğu- iş ve görev değiştirmeler (déplacement), "sınır-parçala(n)ması" (dé-limitants) etkilerini oluşturmuştur. Bu iş ve görev, veya yer değiştirmeler, bu kavramın içinde doğduğu ve

hizmete başladığı sistemin sınırlarını aynı anda hem *belirterek* (*marquer*), hem de *gevşeterek* (*desserrer*) ve böylelikle, belli bir noktaya kadar, onu öz toprağından kopararak, bize gösterge kavramının metafiziğe aidiyetini eleştirme olanağını sağlamıştır. Bu iş, olabildiğince ileri götürülmelidir, fakat belli bir noktada, böyle bir modelin "akılmerkezli ve ırkmerkezli sınırları" ile karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır. İşte, belki tam bu sırada bu kavramı bırakmak gerekecektir. Fakat bu anı belirlemek çok zordur ve o hiçbir zaman salt değildir. Gösterge kavramının bütün bulgusal (*euristiques*) ve eleştirel kaynakları tüketilmelidir ve bu tüketilme böylece bütün alanlarda ve bağlamlarda aynı ölçüde olmalıdır. Oysa kaçınılmaz olarak, gelişim eşitsizlikleri (bunlar her zaman olacaktır) ve bazı bağlamların zorunluluğu, bir başka yerde, araştırmanın en örtük, gizli, söylenemez bir noktasında bir engel olarak işlev göreceği anlaşılmış olan bir modele başvurmayı, strateji açısından vazgeçilmez kılmaya devam edecektir.

Sadece örneklerden birini alacak olursak, Saussure'cü tipteki bir göstergebilimin çifte rolü olduğunu gösterebiliriz. BİR YANDAN, mutlaka kararlı eleştirel bir rol:

1) Geleneğe karşı, gösterilenin gösterenden ayrılmaz olduğunu, gösterilen ve gösterenin tek ve aynı bir üretimin iki yüzünü oluşturduklarını saptamıştır. Hatta Saussure bu karşıtlığı veya bu "iki yüzlü tekliği" her zaman yapıla gelmiş olan "ruh ve beden ilişkisine" benzetmeyi bile açıkça reddetmiştir. "Bu iki yüzlü birim çoğu kez, beden ve ruhtan oluşan insan kişiliği birimi ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma pek doyurucu değildir." (*Cours de linguistique générale*, s. 145, Türkçe çeviri: Berke Vardar: Genel Dilbilim Dersleri, s. 110.)*

2) Göstergebilimsel işleyişin *ayrımsal* (*différentiel*) ve *biçimsel* (*formel*) karakterinin altını çizerek, "sesin (son) maddesel öğenin kendisinin dile ait olmasının ola-

* Burada ve bundan sonraki alıntılarda gerekli çeviri değişiklikleri yapılmıştır. (Ç.n.)

naksızlığı"nı göstererek ve de onun (dilbilimsel göstergenin) "özünde hiç de sescil (phonique) olmadığını" (a.g.y.'lar s. 164, s. 8) söyleyerek, aynı anda hem gösterilen içeriği ve hem de –artık ses (la phonie)* olarak ne üstünlüğü ne de ayrıcalığı kalan– "dışavurum maddesini" töz-parçala(n)masına uğratarak (dé– substantialisant), dilbilimi de genel göstergebilimin basit bir parçası yaparak (s. 33), Saussure, gelenekten ödünç aldığı gösterge kavramını metafizik geleneğinin aleyhine çevirme yolunda önemli katkılarda bulunmuştur.

Bununla birlikte, yine de, Saussure gösterge kavramından yararlanmaya, onu kullanmaya devam ettiği ölçüde bu geleneği onaylamaktan kaçınmamıştır; bu kavramdan, hiçbir kavramdan da yapılamayacağı gibi, mutlak yepyeni bir kullanım veya mutlak geleneksel bir kullanım yapmak olanaklı değildir. En azından,

* Derrida, metafizik düşüncede ('présence' felsefesinde) konuşan ses (la phonie) logos ile dolaysız yakınlıkta bulunduğundan, ayrıcalıklı bir konumu olduğuna işaret etmektedir. (*De la Grammatologie*, Minuit, 1967, s. 23, v. d.). (Ç.n.)

onun sisteminde bulunup ierilenlerden bir bölümünü eleştirisiz bir şekilde farz etmek zorunda kalırız. Saussure'n, giriştiği eleştirel çalışmanın bütün sonuçlarını çıkarmayı reddetmek zorunda kaldığı hiç değilse bir nokta vardır, bu da yerine koyacak daha iyi bir şey bulunmadığı için "gösterge" ("signe") sözcüğünü kullanmaya boyun eğdiği pek de beklenmedik olmayan o andır. "Gösteren" ve "gösterilen" sözcüklerinin ortaya atılmasının gerekçesini açıkladıktan sonra Saussure şöyle yazar: "*Gösterge*"ye gelince, biz bununla yetiniyoruz, çünkü gündelik dil bize bir başkasını esinlemediği için onun yerini ne ile değiştirebileceğimizi bilmiyoruz." (a. g. y.'lar s. 99-100; s. 72) Ve başka bir olasılığı da görmek gerçekten zor; gösteren/gösterilen karşılığını ileri sürerek başladıktan sonra *gösterge*'nin iini nasıl boşaltabilirsiniz.

şimdi "gündelik dil" masum veya yantutmaz (neutre) değildir. O batı metafiziğinin dilidir ve yalnızca bütün düzenlerden aldığı önemli sayıda varsayımlar taşı-

maz, birbirinden ayırlamaz olan varsayımları da taşır, ve çok az dikkat edilmiş olmasına karşın, bunlar bir sistem şeklinde birbirlerine düğümlüdürler. Bu durumun Saussure'ün söylemi üzerindeki etkilerini belirtebiliriz. İşte bunun için ÖBÜR YANDAN:

1) *Signans* (gösteren) ve *signatum* (gösterilen) arasında kesin bir ayırım gözetilmesi –bir temel ve hukuki ayırım olarak– *signatum* ve kavram arasındaki denklik (s.99)¹ *kendisinde gösterilen bir kavramı*, düşüncede yalın (simple) olarak bulunuşunda (présence), konuşulan dil-den bağımsızlığı içinde, yani bir gösterenler sisteminden bağımsız olarak, düşünme olanağını ve hakkını bize açık bırakmaktadır. Bu olanağı bize açık bırakarak –ve bunun böyle oluşu gösteren/gösterilen karşıtlığı ilkesinin kendisindendir, yani, gösterge ilkesinin– Saussure, elde ettiği, biraz önce bahsettiğimiz eleştirel kazançlara ters düşmektedir. Özünden ötürü, kendisinden başka hiçbir gösterene gönderme yapmayacak, göstergeler zinci-

rinden arta kalacak ve belli bir noktada, artık kendisi gösteren olarak işlev yapmayacak olan ve benim "transendental gösterilen" (*signifié transcendantal*) olarak adlandırmayı önermiş olduğum klasik gereksinime Saussure haklılık kazandırmaktadır. Aksine, böyle bir transendental gösterilenin olanaklılığını tartışma konusu yaptığımız andan itibaren ve bütün gösterilenlerin gösteren konumunda da bulunduğunu tanıdığımız yerde², gösterilen ve gösteren ayrımı –gösterge– kökeninde sorunsal hale gelmektedir. Anlaşıldığı gibi, burada çok ihtiyatlı uygulamamız gereken bir işlev var, çünkü; a) bu işlev bütün metafizik tarihinin zorlu yapı parçala(n)masından (déconstruction) geçmelidir. Bu metafizik tarihi ki, bütün bir göstergebilimsel bilime, "transendental gösterilen"i ve dilden bağımsız bir kavramı, temel bir gereksinim olarak, zorla benimsetmiştir ve benimsetmekten de hiçbir zaman geri kalmayacaktır. Bu gereksinim, örneğin felsefe gibi bir şeyle dışarıdan zorla kabul ettirilmemiştir, ama bizim dilimi-

zi, kültürümüzü, "düşünce sistemimizi" tarihe ve metafiziğin sistemine bağlayan her şeyle oluşturulmuştur, b) bu sadece, bütün düzeylerde, gösteren ve gösterileni birbirine karıştırmaktan da ibaret değildir. Bu karşıtlığın veya ayrımın kökten ve mutlak olmayışı bu karşıtlığın iş görmesini ve hatta bazı sınırlar içinde –çok geniş sınırlarda– vazgeçilmez olmasını engellemez. Örneğin, hiçbir çeviri onsuz olanaklı olamazdı. Ve gerçekte "transendental" teması mutlak saltlıkta, saydam ve tek anlamlı (univoque) bir çevrilebilirlik ufkunda ortaya çıkmıştır. Olanaklı olabildiği sınırlarda (limit) veya en azından olanaklı *görülebildiklerinde*, çeviri, gösteren ve gösterilen arasındaki ayrımı kullanır. Fakat eğer bu ayrım hiçbir zaman salt değilse, çeviri ondan daha çok salt değildir ve çeviri anlayışının yerini bir *dönüşüm* (*transformation*) anlayışı almalıdır: bir dilin başka bir dil tarafından, bir metnin diğer bir metin tarafından düzenlenen dönüşümü. Bizim, gerçekte, gösteren aletinin –veya "aracının– erden ve dokunulma-

mış bıraktığı, bir dilden bir başkasına veya tek ve aynı bir dilin kendi içinde, salt gösterilenler "taşınması" (transport) ile hiçbir zaman ilişkimiz olmayacaktır ve olmamıştır.

2) Saussure sescil töz'ü (*substance phonique*) araç arasına alma gereksinimini duymuş olsa da, "göreceğiz ki, dilin öz niteliği dilsel göstergenin sescil (phonique) niteliğine yabancıdır." [*a.g.y.*'lar. s. 21, s. 8]. "Özünde o (dilsel gösteren) hiçbir şekilde sescil değildir" [Fr. s.164]), Saussure, özellikle metafizik olan bazı temel nedenlerden dolayı sözü (parole), yani göstergeyi konuşan sese (phoné) bağlayan her şeyi ayrıcalıklı kılmak zorundadır. Düşünce ve 'insan sesi' (voix) arasında, anlam (sens) ve ses (son) arasında "doğal bir bağ"dan da bahsetmekteydi (Fr. s.46). Hatta bir "düşünce-ses"ten de bahsetmektedir (*a.g.y.*'lar; s. 156; s.122). Ben başka yerlerde, böyle bir tavrın metafizik geleneğinden neler aldığını ve hangi zorunluluklara boyun eğdiğini göstermeye çalıştım. Her durumda bu tavır, *Cours*'un en ilginç eleştirel moti-

ine ters düşerek dilbilimini düzenleyici model, genel göstergebilimin "patronu" yapmayı amaçlamaktadır. Fakat, haklılık ve teorik bakımından, dilbilimin yalnızca, genel göstergebilimin bir parçası olması gerekir. Böylece keyfilik (nedensizlik), (l'arbitraire) teması, bu temanın en verimli yollarından (yani biçimselleştirmeden – "la formalisation") saptırılarak, sıradüzen-ci bir erekbilime (téléologie hiérarchisante) doğru geri çevrilmiştir: "Onun için diyebiliriz ki, göstergelerin her bakımdan nedensiz olanları başkalarından daha iyi göstergebilimsel sürecin idealini gerçekleştirirler. İşte bunun için dil (langue), dışavurum sistemlerinin en karmaşığı ve en yaygını, aynı zamanda hepsinin en karakteristik olanıdır ve bu anlamda dil kendine özgü bir sistem olsa da, dilbilim *bütün göstergebilimin genel patronu olabilir*". (a.g.y.'lar: s. 101. s. 74) aynı tavrı ve aynı kavramları tamtamına Hegel'de bulabiliriz. *Cours*'daki bu iki an arasındaki çelişki, Saussure'ün bir başka yerde kabul etmiş olduğu noktada da belirginleşir: "in-

sana doğal olan sözlü dil (langage parlé) değildir, ama bir dil kurma özelliğidir (faculté) yani birbirlerinden ayırđedilir olan bir göstergeler sistemi...", yani tözden örneğın sescil tözden bağımsız olan *kod* ve *artikülasyon olanağı* (*possibilité*).

3) Gösterge kavramı (gösteren/gösterilen) kendi içinde, sescil tözü ayrıcalıklı kılma zorunluluğunu taşır ve dilbilimini göstergebilimin "patron"luğuna yükseltir. Konuşan ses (la phoné) gerçekten, gösterilen kavramın düşüncesi ile en yakından, en mahrem bir şekilde birleşmiş olarak *kendini bilince veren*, gösteren maddesidir. İnsan sesi (la voix) bu görüşe göre, bilincin ta kendisidir. Ben konuştuğum zaman, yalnızca düşündüğüm şeyden ötürü var olduğumun bilincine varmıyorum, ama düşüncemin ve "kavramın" en yakınında, dünya içine düşmeyen, dışarı verdikçe duyduğum – anladığım (j'entends), benim salt ve özgür kendiliğindenliğime (spontanéité) dayalı gibi görünen, hiçbir aleti, aksesuarı, dünyadan alınana hiçbir gücü kullanmayı gereksindirmeyen, bir

göstereni de muhafaza ettiğimi biliyorum. Yalnızca gösteren ve gösterilen birleşmiş gibi olmuyor, bu karışıklıkta gösteren kavramı, kendi olduğu gibi, kendi bulunuşundan başka hiçbir şeye gönderme yapmadan, kendi kendisini sunmasına bırakmak için, kendini silmiş veya saydamlaştırmış gibi oluyor. Gösterenin dışsallığı indirgenmiş gibi oluyor. Tabii ki, bu deneyim bir tuzaktır, fakat öyle bir tuzak ki onun zorunluluğunda (nécessité) bütün bir yapı (structure) veya bütün bir dönem kendini örgütlemiştir; bu dönemin derinliklerinden bir göstergebilim kendini öyle yapılaştırmıştır ki, temel kavramları ve ön varsayımları Platon'dan Husserl'e, Aristoteles'ten, Rousseau'dan Hegel'e vb., kadar açıkça saptanabilir.

4) Gösterenin dışsallığını indirmek, göstergebilimsel uygulamada psikik olmayan her şeyi dışlamaktır. Oysa fonetik göstergeye ve dilbilime tanınan ayrıcalık yalnızca, Saussure'ün, "dilbilimsel gösterge böylece, iki yüzlü psikik bir kendiliktir (éntité)" (a.g.y.'lar: s.99; s. 71.) önerme-

sine izin verebilir. Bu önermenin kendi içinde sıkı bir anlamı olduğunu varsayacak olursak fonetik – dilbilimsel olsun veya olmasın, bu kavramı başka göstergelere nasıl yaygınlaştırabileceğimizi pek göremiyoruz. Bu yüzden, özellikle fonetik göstergeyi bütün göstergelerin "patronu" yapmadan, genel göstergebilimi bir psikoloji'nin içine kaydetmek (inscrire) pek olanaklı olmayacaktır. Her şeye karşın Sausure'ün yaptığı budur: "Demek ki göstergelerin yaşamını toplumsal yaşamın öz bağrında inceleyecek bir bilim tasarlanabilir; bu bilim sosyal psikolojinin bir bölümünü oluşturacaktır, ve bundan dolayı da genel psikolojinin; biz bu bilimi göstergebilim (Fr. *sémiologie* (yunanca *semeion*, ('signe')) (işaret, gösterge)) olarak adlandıracğıız. Göstergebilimi bize göstergelerin nelerden meydana geldiklerini, hangi yasalar tarafından yönetildiklerini öğretecektir. Henüz böyle bir bilim olmadığı için, nasıl bir şey olacağını söyleyemeyiz. Fakat o var olmaya hak kazanmıştır, yeri önceden belli olmuştur. Dilbilim bu genel nitelikli

bilimin bir bölümünden başka bir şey değildir. Onun için göstergebilimini ortaya çıkaracak yasalar dilbilime uygulanabilir olacaktır ve bu bilim, insana ilişik olgular bütünü içinde kendini iyice betimlemiş bir alana yeniden bağlanmış bulacaktır. Göstergebilimin yerini tam olarak belirlemek psikologa aittir". (a.g.y.'lar: s.33, s.18,19)

Tabii ki, modern dilbilimciler ve göstergebilimciler, Saussure'de veya en azından bu Saussure'cü psikolojizmde kalmamışlardır. Kopenhag okulu ve bütün Amerikan dilbilimciliği onu açıkça eleştirmiştir. Fakat, benim Saussure üzerinde ısrar etmem sadece, onu eleştirenlerin bile Saussure'ü genel göstergebilimin kurucusu olarak tanıdıklarından ve ona kavramlarının çoğun borçlu olduklarından ötürü değildir. Bunun nedeni her şeyden çok Saussure'de yalnızca, gösterge kavramının psikolojist (ruhbilimci) kullanımı eleştirilemeyeceğindendir. Psikolojizm (ruhbilimcilik) iyi bir kavramın kötü kullanımı değildir; psikolojizm gösterge kavramının ken-

disi içinde, başlarken söylediğim gibi, ikircikli bir şekilde kaydedilmiş (inscrit) zorunlu kılınmıştır (préscrit). Gösterge modeline ağırlık vererek, bu ikirciklik "göstergebilimsel" projenin kendisinin belirler: bütün kavramlarının organik bütünlüğü ile ve özellikle *iletişim* kavramı ile; çünkü bu iletişim kavramı, *bir öznenen bir başkasına* geçiş sürecinden ve anlam verme işlevinden ayrılabilen, ondan ayrı olma hakkına sahip *gösterilen* bir objenin. *bir anlamın veya bir kavramın kimliğini geçirmekle yükümlü bir aktarmayı (transmission)* içermektedir. İletişim önceden özneleri varsayar, (bundan kimlik ve bulunuşun (présence) anlam verme işleminin önce yapılaşmış olduğu çıkar) ve objeleri de önceden varsayar, bunlar gösterilen kavramlardır, yani düşünülen öyle bir anlam ki, iletişim geçidinin onu ne yapılaştırmaya, ne dönüşüme uğratmaya hakkı vardır). A, C'ye B'yi iletir. Gösterge aracılığı ile, verici alıcıya bir şey iletir, vb.

Değindiğiniz öbür durum, yani *yapı (structure)* kavramının durumu kesinlikle

daha belirsizdir. Her şey ona yaptırmak istediğimiz işe bağlıdır. Gösterge kavramı gibi –ve dolayısıyla göstergebilim gibi– aynı anda akıl–merkezli (logocentrique) ve ırk–merkezli (ethnocentrique) dayanakları hem destekler, hem sarsar. Biz bu kavramları iskartaya çıkarmak istemedik, zaten bunu yapabilecek durum da yok. Hiç kuşkusuz, göstergebilimin içinde, kavramları dönüştürmek, onları yerlerinden etmek (déplacer), varsayımlarına karşı çıkarmak, onları başka zincir halkalarına yeniden–kaydetmek (réinscrire), çalışma alanını azar azar değiştirmek, ve böylece yeni biçimlenmeleri (configuration) üretmek gerekir; ben kesin bir kopuşa (la rupture), bugün sık sık denildiği gibi, epistemolojik bir kesintinin (coupure) biricikliğine (unicité) inanmıyorum. Kesintiler, her zaman kaçınılmaz bir şekilde, çözmeğe devam ettikleri eski dokulara kendilerini yeniden yazarlar, hiç sona ermemecesine. Bu sona ermeyiş bir ilinek (accident) veya olumsuzluk (contingence) değildir; bu özsel-dir, sistematik ve teoriktir. Bu durum hiç-

bir şekilde, bazı kesintilerin zorunluluğunu ve göreceli önemini, yeni yapıların ortaya çıkışını veya betimlenmesini ortadan kaldırmaz...

Kristeva: *"Tam bulunmayışın (non présence) yeni yapısı" olarak "gramme" nedir? "Différance" (ayıram) olarak yazı nedir? Bu kavramların, göstergebilimin anahtar-kavramları olan gösterge (fonetik) ve yapı ile ilgili olarak, ortaya çıkardıkları kopuş (rupture) hangisidir? Grammatoloji'deki metin (texte) anlayışı nasıl, dilbilimsel ve göstergebilimsel bir anlayış olan dilegetirme (énoncé) anlayışının yerine geçmektedir?*

Derrida: Yazının indirgenmesi (réduction) –gösterenin dışsallığının indirgenmesi olarak– sescilik (phonologisme) ve akılmerkezcilik (logocentrisme) ile baş başa gider. Saussure'ün geleneksel bir işlem ile, ki bu Platon'da, Aristoteles'te, Rousseau'da, Hegel'de, Husserl'de vb. de bulunmaktadır, yazıyı nasıl, gereksiz ve aynı za-

manda tehlikeli bir dışsal temsil olgusu olarak dilbilimsel alanın –dilın (langue) ve sözün (parole)– dışına attığını biliyoruz: "Dilsel obje yazılan sözcük ve söylenen sözcüğün birleşimiyle betimlenmez. Sonuncusu kendi başına onu yapılaştırır (a.g.y.'lar s. 45, t: s. 27,28) "yazı içsel sisteme (dilın) yabancıdır" (s. 44, s. 27) "yazı dilin (la langue) görüşünü perdeler: o bir giysi değilse de bir kılık değiştirmedir (travestissement)" (s. 51; s. 33). Yazıyla dilin bağı "yüzeysel (superficiel)", "yapay (factice) dir. Bir "gariplikle" yazı, bir "imge"den başka bir şey olmaması gerekirken "baş rolü ele geçiriyor" ve "doğal ilişki tersine çevriliyor" (S. 47; 29). Yazı bir "tuzaktır", onun hareketi "kısır döngüsel" ve "zorba-ca"dır, zararları canavarası, şaşılacak büyüklüklerdedir", "doğaya aykırı yaratılış (tératologiques) durumlarıdır", "dilbilim özel bir bölümde bunları gözlem altına almalıdır" (s. 54; 35) vb. Tabii ki, yazının temsil anlayışıyla kavranması ("dil ve yazı birbirinden ayrı iki gösterge sistemidir; ikincisinin tek varoluş nedeni birinciye

temsil etmektir (s. 45; s. 27)) Saussure'ün dil çalışmalarını "kısıtlayan" şey olarak tanıdığı (s.48; s.29,30), sescil – alfabetik yazı kullanımına bağlıdır. Alfabetik yazı, gerçekten sözü temsil eder ve aynı zamanda onun karşısında kendini siler gibidir. Gerçekte, benim yapmaya çalıştığım gibi, tam saltlıkta fonetik olan bir yazı bulunmadığını ve sesciliğin (phonologisme) bir kültürde, alfabe kullanımının sonucundan ziyade, bu kullanımın belli bir temsili (représentation), belli bir etik veya değer-bilimsel (axiologique) deneyimi (expérience) olduğunu göstermek olanaklıdır. Yazı, işaretlemesinin (notation) saydamlığında yetkinlikle temsil edilmiş olduğundan, onu söyleyen öznde ve anlamı, içeriği, değeri karşılayan kişide anında var olduğundan, canlı sözün doluluğu karşısında kendini silmek zorunda kalacaktır.

Şimdi, eğer, ırk–merkezcilikten (ethnocentrisme) başka bir şeyden dolayı ayrıcalıklı kılmadığımız, fonetik yazı (l'écriturè phonétique) modeli ile kendimizi sınırlandırmaktan vazgeçersek ve salt bir fone-

tik yazı bulunmayışı olgusunun (gösterge-lerin, noktalama işaretlerinin, aralıkların, çizgi-işaretlerinin (graphème) vb., işleyişinin kaçınılmaz ayrımlarının zorunlu kıldığı yer-dağılımı (espacement) olgusunun doğurduğu nedenlerden dolayı sonuçlarını da çıkarırsak sescilci (phonologiste) veya akıl-merkezci (logocentrisme) tüm mantık sorunsal hale geliyor. Onun geçerlilik veya haklılık (légitimité) alanı dar ve yapmacık kalıyor. Oysa, Saussure'ün kendisinin bize hatırlattığı gibi, ayırım (différence) ilkesini tutarlılık içinde dikkate alacak olursak, bu "dé-limitation" ("sınır-parçala(n)ması") vazgeçilmez oluyor. Bu ayırım (farklılık) ilkesi, sadece tek bir tözü (substance) -burada zamansal (temporelle) denen sescil (phonique) töz, bir başkasını, mesela uzamsal (spatiale) denen grafik tözü- dışlayarak, ayrıcalıklı kılmaya bizi zorlamıyor, fakat her anlatım (signification) sürecini ayrımların formel bir oyunu gibi ele almaya da bizi zorluyor. Yani izlerin (traces) oyunu.

Niçin izlerin? ve hangi hakka dayana-

rak, her türlü tüzü (substance) sescil, grafik, veya başka türlü olsun yansızlaştırmış göründüğümüz anda grammatığı, (grammatique) yeniden ileri sürüyoruz? Tabii ki sorun aynı yazı kavramına yeniden başvurmak ve sorguya çektiğimiz simetrisizliği (dissymétrie) sadece tersine çevirmek değildir. Söz konusu olan yeni bir yazı kavramı üretmektir. Bunun adını *gramme* veya *différance* olarak koyabiliriz. Ayrımların oyunu, gerçekten, sentez ve göndermeleri var sayar. Fakat bu ayrımlar oyunu hiçbir anda, hiçbir anlamda, bir "yalın" öğenin kendi kendiliğinden bulunmasını (présent), ve kendisinden başkasına gönderme yapmamasını yasaklar. İster konuşulan söylem, ister yazılı söylem düzeyinde olsun, hiçbir öge sadece kendi kendinde bulunmayan bir başka ögeye gönderme yapmadan gösterge olarak işlev göremez. Bu zincirleniş, her "öğenin" –sesbirimsel (phohéme) veya grafiksel (graphème)– zincirin veya sistemin öbür öğelerinin kendisinde bıraktığı izlerden itibaren kendini yapılaştırmasını gerekti-

rir. Bu zincirlenme, bu doku, başka bir metnin (texte) dönüşümünden başka bir yerde kendini üretmeyen *metin (texte)*'dir. Hiçbir şey, ne öğeler içinde, ne sistem içinde, hiçbir yerde, hiçbir zaman sadece bulunur (présente) veya sadece bulunmaz (absent) değildir. Baştan başa ayrımlar (farklılıklar) ve izlerin izlerinden başka hiç bir şey yoktur. Böylece "le gramme" (dokusal veya metinsel birim) göstergebilimin en genel kavramı olmaktadır –ki böylelikle "grammatologie" ortaya çıkmaktadır– ve bu kavram yalnızca, klasik ve dar anlamdaki yazı alanına uygun değildir, dilbilimsel alana da uygun düşmektedir. Bu kavramın avantajı –belli bir yorumlayıcı bağlamla kuşatılmış olması koşuluyla, çünkü hiçbir başka kavramsal öğenin de olamayacağı gibi, bu kavram kendili başına bir şey gösteremez veya yeterli olamaz– ilkede, göstergenin sesbilimci (phonologiste) eğilimini yansıztırmasında ve "grafik tözün (substance graphique) bütün bilimsel alanlarını (batı dünyasının ötesindeki tarih ve yazı sistemleri-

ni) özgür kılarak, (göstergeyi) gerçekte dengelemesindedir. Şimdiye kadar ise bu grafik madde, azımsanılmaz yararları olmasına karşın hep gölgede veya saygınlıktan yoksun bırakılmıştır.

"Le gramme" (metinsel birim), "différance" (ayıram) gibi, kendini artık bulunuş/bulunmayış (présence/absence) karşıtlığından itibaren düşündürmeye izin vermeyen bir yapı ve bir harekettir. "La différence" (ayıram) ayrımların (différence) sistematik oyunudur, yani, ayrımların izlerinin, öğelerin birbirleri arasında ilişki kurabilmelerini sağlayan dağılımın (*espacement*). Uzamda bu dağılım veya yer-olma (*espacement*) aynı anda hem etkin hem edilgen bir üretilidir (différance'ın a'sı etkin ve edilgene ilişik kararsızlığa (in décision) bu karşıtlık tarafından yönetilene ve dağıtıma uğramaya kendine izin vermeyen şeye işaret eder), onsuz terimlerin "doluluğu" ("pleins") sözünün hiçbir anlama gelemeyeceği ve iş göremeyeceği aralıklardır (intervalles). Bu söz zincirinde (chaîne parlée) de yer-olmadır za-

mansal ve çizgisel dediğimiz yer-oluş ("*devenir-espace*") – yazıyı olanaklı kılan ve sözle yazı arasındaki tüm ulaşımı, tüm birinden diğerine geçişleri olanaklı kılan, yalnızca bu yer-oluştur.

Différance'ın *a* sına yüklenen etkinlik (*l'activité*) ve üretkenlik (*productivité*) ayrımların oyununun doğurgan (*génératif*) hareketine gönderme yapar. Bu ayrımlar gökten düşmemişlerdir ve onlar, kapalı bir bilime ait bir işlevin tüketebileceği durağan bir yapı içinde, ilk ve son olarak kaydedilmiş (*inscrites*) değildirler. Ayrımlar (farklılıklar) dönüşümlerin etkileridir ve bu açıdan "*différance*" teması, *yapı* kavramının, durağan, bir zamanlı (*synchronique*), sınıflandırmacı, tarih-dışı (anhistorique) vb., motifi ile bağdaşmaz. Fakat kendiliğinden anlaşıldığı gibi, bu motif, yapı kavramını betimleyen tek motif değildir ve dolayısıyla ayrımların üretimi, "*différance*", yapı-dışı (*astructurale*) değildir: o, bir noktaya kadar, bir yapı bilimine yer verebilecek, sistematik ve düzenli değişimleri üretir. "*Différance*" kavramı, "yapı-

salcılığın" en geçerli ilkesel gerekimlerini bile geliştirir.

Dil ve genel olarak Saussure'ün "sınıflandırmalar" ("classifications") olarak betimlediği bütün göstergibilimsel kod, o halde etkilerdir (effects), ama bu etkiler bir özne nedeniyle bir töz (substance) veya herhangi bir yerde bulunan ve différance'ın hareketinin dışında kalan bir varolan (étant) yüzünden değildir. Göstergibilimsel "différance"ın dışında ve öncesinde bulunuş (présence) olmadığına göre, Saussure'ün dil için söylediğini: "Dil (la langue), sözün anlaşılır olabilmesi ve bütün etkilerini üretebilmesi için gereklidir; fakat söz de dilin kurulabilmesi için gereklidir; tarihsel açıdan, söz olgusu her zaman öncedir" sözlerini, göstergeler sistemi geneline yayabiliriz. İşte burada bir döngü (cercle) vardır, çünkü dil ve sözü, kod ve mesajı, şema (schéma) ve kullanımı (l'usage) vb., kesin olarak ayırdedersek ve böylelikle ileri sürülen iki postulata da hak tanımak istersek, nereden başlayacağımızı ve dil olsun veya söz olsun, herhangi bir

şeyin genelde nasıl başlayabileceğini bilemeyiz. Bu yüzden, dil/söz, kod/mesaj vb. (onlarla dayanışma içinde olan her şey) ayırımından önce, ayrımların sistematik bir üretimini, bir ayrımlar sisteminin *üretimini* –bir "différance"ı– kabul etmeliyiz ki nihayet onun etkileri içinden soyutlama ile ve belirlenmiş güdülenmelere göre dilin bir dilbilim ve sözün bir dilbilimini vb., çerçevesini çizip çıkarabilelim.

O halde, hiçbir şey – hiçbir bulunan (présent) ve ayırım – yapmayan (in –différente) var–olan (étant), "différance" ve yer–olma’dan (l’espacement) önce gelmemektedir. "Différance"ın (ayırımın) gerektiğinde ve empirik olarak onun doğrultusunda oluşacağı bir öznesi, ajanı, yazarı ve ustası yoktur. Öznelik (subjectivité) –nesnellik (objectivité) gibi– différence’ın bir etkisidir, bir – différence’ sistemi içinde yazılı bir etki. İşte bunun için *différance*’ın *a*’sı yer–olmanın (espacement) *zaman–olma* (*temporisation*) olduğunu da hatırlatır ve dolambaç (détour), süre (délai) ki onun içinden sezgi (intuition), algı

(perception) tüketim (consommation), tek kelimeyle bulunana (au présent) ilişki, bulunan bir gerçekliğe bir *var-olana* (*à un étant*) gönderme, her zaman *ayrışmadır* (*sont différents*)* Ayrışmadır çünkü, bir ögenin geçmiş veya gelecekte bir izler ekonomisi içinde, bir başka ögeye gönderme yapmadan iş görmemesini ve bir şey bildirmemesini, "anlam" ("sens") almamasını veya iletmemesini talep eden ayrım (différence) ilkesinin ta kendisi nedeniyle. 'Différance'ın bu ekonomik yönü, bir güçler alanında, -bilinçli olmayan- belli bir muhasebeyi (calcul'ü) araya soktuğu ölçüde dar anlamdaki göstergebilimsel (semiotique) yönden ayırdedilemez. Bu durum, öznenin ayrımların sistemine ve différance'ın (ayırımın) hareketine bağımlı olduğunu doğrular. Bu, ne kendi kendinde bulunan (présent) ne de ilkin différance'dan önce bulunan, kendini yalnızca, kendi içinde bölünerek, kendini yayarak

* "Differer" fiilinin bir anlamı da ertelemektir. Derrida'nın kullanımı bu ikinci anlamı da içermektedir. (Ç.n.)

(s'espacant) "zamanlaştıracak" ("temporissant"), ayrımlaştırarak (se différent) yapılaştıran bir öznenin vurgulanmasıdır ve Saussure'ün dediği gibi, "dil (langue) (ki ayrımlardan başka bir şeyden meydana gelmez) konuşan öznenin bir işlevi değildir". Kendine kenetlenen kavramlar zinciriyle birlikte différence kavramının araya girdiği noktada, metafiziğin bütün kavramsal karşıtlıkları – ki bunlar en yüksek gönderme olarak bir var-olanın varlığını benimserler (örneğin, öznenin kimliği biçimi altında bütün işlemlerde bulunan, bütün ilinekle veya olayların altında bulunan, canlı konuşmasında (parole vive) kendisinde bulunan, bildirdiklerinde veya bildirilerinde, dilinin (langage) nesnelerinde ve edimlerinde bulunan vb.). Bütün bu metafizik karşıtlıklar (gösteren/gösterilen, duyulur/düşünülür, yazı/söz, söz/dil, ayrı zamanlık/bir zamanlık (diachronie/synchonie) uzam/zaman, edilgenlik/etkinlik vb.), eski anlamlarından kopmaktadırlar. Bütün bunlar, şu veya bu şekilde, différence'dan önce gelen, ondan daha özgün

olan, en son çözümlemede ondan arta kalan (l'execédant) ve onu yöneten bir değerin veya bir anlamın bulunuşuna, (présence), différence'ın hareketini bağımlı kılma anlamına gelirler. Bu hâlâ, yukarıda "transendental gösterilen" olarak adlandırdığımız bulunuştur (présence).

Kristeva: Göstergebilimsel "anlam" (sens) kavramının fenomenolojik "anlam" (sens) kavramından belirgin bir biçimde ayrılaştığı iddia edilmektedir. Buna karşın, onların suç ortaklıkları nelerdir ve göstergebilimsel proje hangi ölçüde metafizik-içi kalmaktadır?

Derrida: Her şeyden önce, fenomenolojik anlam (sens) kavramının kapsamı çok daha geniş, çok daha az belirlenmiş görüldüğü doğrudur. Ona sınır tanımak bile zordur. Her deneyim anlamın (sens, Sinn) deneyimidir. Bilince görünen her şey, genel olarak bir bilinç için olan her şey *anlamdır* (sens). Anlam görüngünün (phénomène) görüngüselligidir (phénoménalité).

Mantık Araştırmaları'nda, Husserl, Frege'nin *Sinn* ve *Bedeutung* ayrımını reddetmektedir. Daha sonra, bu ayırım ona yararlı görünmüştür, ama onu Frege gibi anladığı için değil, anlamın en genel kapsamındaki anlam (*Sinn*) ile, mantıksal veya dilsel bir bildirinin nesnesi olan anlatım (*signification*) (*Bedeutung*) şeklindeki anlamın arasındaki ayrımı vurgulamak için. İşte bu noktada sizin biraz önce değindiğiniz suç ortaklığı ortaya çıkabilir. Böylece, örneğin:

1. Husserl, anlamı (*Sinn* veya *Bedeutung*), bildiriden ve dile getirmeden (*l'énoncé*) veya bildiriye harekete geçiren anlatımın (*signification*) *intention*'undan (*Bedeutungs-Intention*) ayrı tutmak için, özgünlüğünü tanıdığı ama gramatiksel—mantık sorunsalından dışladığı, gösteren (duyulur) yüz ve gösterilen (düşünülür, ideal, "ruhsal") yüz arasında, kesin bir ayırım yapmak zorunda kalmaktadır. Belki burada *Idees I*'den bir bölüme atıfta bulunmak iyi olacaktır: "Biz, çıkış noktası olarak, dışavurumunun bedensel taraf de-

nen duyulur (sensible) yüz ve duyulur olmayan, "ruhsal" (spirituelle) yüz arasındaki çok tanınmış ayrımı kabul ediyoruz. Birincisiyle ilgili olarak çok sıkı bir tartışmaya girmemize gerek yoktur, ne de bu iki yüzün ne şekilde birleştiği ile. Kendiliğinden anlaşıldığı gibi, böylelikle biz hiç de önemsiz olmayan fenomenolojik sorunların başlıklarına işaret etmiş bulunuyoruz. Biz bakışımızı yalnızca, 'söylemek – istemek' ('vouloir – dire') (*Bedeutend*) ve *Bedeutung* ile kısıtlıyoruz. Kökünde bu sözcükler yalnızca dilsel alanla (*sprachliche Sphäre*), 'dışlaştırma' (*exprimer*) alanıyla (*des Ausdrückens*) ilgilidirler. Fakat, bu sözcüklerin anlatımının genişletilmesi, ve onların belli bir şekilde noetik–noematik alanın bütününe uygulanmasına izin verecek uygun bir değişikliğe tabi tutulması asla kaçınılmazdır. O halde dışlaştırım (*expression*) edimleri ile iç içe örülmüş (*verflochten*) olsun veya olmasın, bütün edimler için kaçınılmazdır. Ve bu aynı zamanda, bilginin yolunda önemli bir adımdır. Biz kendimiz, anlamın (*Sinn*), ama, yi-

ne de genel olarak *Bedeutung* ile eşdeğerli bir sözcük olarak, bütün intentionel yaşıantıları ile ilgili durumlarda, bu görüş çerçevesinde, durmadan konuşmuşuzdur. Biz açıklık kaygısı nedeniyle *Bedeutung* sözcüğünü eski anlayış için, özellikle mantıksal *Bedeutung*'un dışlaşım sal karmaşık kullanımları için yeğliyoruz. "Sens" sözcüğüne gelince, onu en geniş kapsamı içinde kullanmaya devam ediyoruz." Böylece, ister "gösterilen" veya "dışlaştırılan" olsun veya olmasın, (signification) bir süreci ile iç içe örölmüş olsun veya olmasın, "anlam" (le "sens") sonuç olarak bir göstere nin duyulur yüzü ile birleşebilen, ama kendisinin ona hiç gereksinimi olmayan, düşünölür (inteligible) veya ruhsal (spirituelle) bir *idealite*'dir. Onun bulunuşu (présence), anlamı veya anlamının özü, fenomenologun göstergebilimci gibi, bir salt bütönlüğe, anlam veya gösterilenle kesinlikle özdeşleştirilebilen bir yüze (face) göndermede bulunulduğunu ileri sürdüğü andan itibaren, bu iç içe örölmenin dışında düşünölmektedir.

2) Bu anlam veya salt gösterilen katmanı Husserl'de açık olarak, göstergebilim pratiğinde en azından örtük biçimde dilbilim-öncesi (pré-linguistique) veya göstergebilim-öncesi (pré-semiotique) olan (Husserl, dışlaştırım-öncesi (pré-expressif) der) bir anlam katmanına gönderme yapar. Öyle ki, onun bulunuşu (présence) différance'ın çalışma alanının dışında ve öncesinde, anlatım (signification) sürecinin veya sisteminin dışında ve öncesinde düşünülebilecektir. Ancak, bu anlam katmanı anlamı gün ışığına çıkaracak, onun çevirisini yapacak onu taşıyacak, onu iletecek, onu canlı kılacak, dışlaştıracak vb., demektir. O halde, böyle bir anlam -ki her iki durumda da fenomenolojiktir ve son çözümlemede algısal görüde kendini bilince özsel olarak veren her şeydir- bir gösteren konumunda oyuna giriş olmayacaktır, onu daha baştan bir gönderme (renvoi), bir iz (trace), bir "gramme", bir yer-olma (espacement) yapacak ilişkisel ve ayırdedici (différentiel) dokuda kaydedilmiş (inscrit) olmayacaktır. Metafizik

her zaman, anlamın bulunuşunu (présence), şu veya bu ad altında, "différance'dan koparıp çıkarmak istemekten ibaret olmuştur, bunu gösterebiliriz; ve her seferinde, bir salt anlam (sens) veya bir salt gösterilen anlamının veya katmanının keşip çıkartıldığı veya kesin bir şekilde ayrı tutulduğu ileri sürüldüğünde, aynı jest yapılmaktadır. Ve göstergebilim –şimdiki şekli ile– gösterilenin özdeşliğine başvur-maktan nasıl düpedüz kurtulabilir? Anlam (sens) ve gösterge, veya gösterilen ve gösteren arasındaki ilişki, böylece bir dışsallık (l'exteriorité) ilişkisi oluyor: daha iyisi, Husserl'de olduğu gibi buradaki, oradakinin dışsallaşması (l'extériorisation, *Aeusserung*) veya dışlaştırımı (expression, *Aussdruck*) oluyor. Dil dışlaştırım (expression) olarak belirleniyor –bir içsel'in mahremiyetinin dışına sürülen– ve burada, biraz önce Saussure'le ilgili olarak söylediğimiz bütün zorlukları ve varsayımları yeniden buluyoruz. Ben başka yerlerde, tüm fenomenolojiyi bu dışlaştırım (expression) ayrıcalığına götüren so-

nuçlara işaret etmeye çalıştım: "belirtme" (indication) salt dil (dilin mantıksallığı) alanının dışına atılmış, sese (voix) zorunlu olarak ayrıcalık tanınmıştır vb. Ve bu durumunu *Mantık Araştırmaları*'ndan, bu ilginç "salt mantık grameri" projesinden itibaren görebiliriz ama her şeye karşın, bu çalışma, şimdi bazı modern dilbilimcilerin gönderme yaptıkları Fransız 17. ve 18. yüzyılına ait bütün "açıklamalı genel gramer" projelerinden çok daha önemli ve tüketicidir.

Kristeva: *Eğer dil yetisi (langage) her zaman için "dışlaştırım" ise, ve onun kapatması (sa clôture) böylelikle gösterilebilirse hangi ölçüde, hangi tip bir uygulama ile bu dışlaştırmalılık (expressivité) aşılabilir? Hangi ölçüde dışlaştırılmazlılık (non-expressivité) önemli olacaktır? Grammatoloji dilbilimsel'den ziyade "mantıksal matematik" işaretlemeye dayalı dışlaştırmırsız (non-expressive) bir "göstergebilim" (sémiologie) olmayacak mıdır?*

Derrida: Burada açıkça çelişmeli görünecek bir yanıt vermeyi yeğliyorum. *Bir yandan*, dışlaştırmacılık hiçbir zaman sadece aşılabilir bir şey değildir; çünkü iç/dış karşıtlığının salt yapısı olan *différance*'ın etkisini indirgemek, ve -dışarı-vurulan (expressive) yeniden-sunuluş (re-perésentation) olarak, içerde yapılaşmış olanın dışarıya çevirisi olarak- kendisini kendisine temsil etmeye onu zorlayan dil yetisinin (langage) etkisini indirmek olanaksızdır. Dilin dışlaştırım (expression) olarak temsil edilmesi ilineksel bir önyargı değildir, bu Kant'ın transendantal yanılsama (illusion transcendantale) olarak adlandırmış olacağı bir çeşit yapısal aldatmacadır. Bu, dil yetilerine (langages), dönemlere, kültürlerle göre değişir. Hiç kuşkusuz ki batı metafiziği bu yanılsamadan güçlü bir sistemleştirme kurmuştur, ama ben bu durumun yalnızca batı metafiziğine özgü bir şey olduğunu iddia etmenin çok ileri gidilmiş ve ihtiyatsızca ileri sürülmüş olacağına inanıyorum. Beri yandan ve tersine çevirerek söylemeliyim ki, eğer dışlaştı-

rımcılık (l'expressivisme) *sadece ve bir defada her zaman için* aşılabilecek bir şey değilse, dışlaştırmıcılık (l'expressivité) insan istese de, istemese de, bilse de bilmese de her zaman zaten aşılmış bir olgudur. Anlam dediğimiz (dışlaştırılacak olan) şey, zaten baştan başa, bir ayrımlar dokusundan yapılaşmış olduğu ölçüde, zaten halen bir *metin*'in bulunduğu, başka metinlere göndermelerden oluşan bir dokusal, metinsel (textuelle) ağ bulunduğu, sözüm ona "yalın" her "terim"nin bir başkasının izi tarafından damgalanmış bulunduğu bir dokusal (textuelle) dönüşüm olduğu ölçüde, anlamın sözüm ona içselliği üzerinde onun kendi öz "dış"ı (dehors) tarafından zaten çalışılmıştır (traveillé). O her zaman kendini kendinin dışında taşır. O zaten bütün dışlaştırım (expression) edimlerinden önce (kendi kendinden) ayrımlıdır. Ve yalnızca bu koşul nedeniyle o bir "syn-tagma" veya bir metin yapılaştıracaktır. O, yalnız bu koşuldaki ötürü "gösteren" (signifiante) olabilir. Bu bakış açısından, hangi ölçüde "non-expressivité"nin, dışlaştırıl-

mazlığın gösteren olabileceği sorusu belki sorulmamalıdır. Yalnızca "non-expressivité" gösteren olabilir, çünkü tam hakkını vermek gerekirse, sentez, "syntagme", "ayırım" ve metin (texte) olmadan anlatım (signification) olamaz. Ve metin anlayışı, bütün içerdikleri ile düşünüldüğü zaman tekanlamlı (univoque) "dışlaştırmam" anlayışıyla bağdaşmaz. Tabii ki, yalnız metin gösteren'dir, dediğimiz zaman anlatım, gösteren-olma (significance) ve gösterge (signe) değerlerini zaten dönüştürmüş bulunuyoruz. Çünkü, eğer gösterge'yi en ciddi klasik sınırlar içinde kavrayacak olursak tersini söylememiz gerekir: anlatım (signification) dışlaştırmadır (expression), metin hiçbir şey dışlaştırmadığından (exprimer) önemsizdir (est insignifiante), -gösteren- değildir vb. Gramatoloji "metinsellik" (veya "dokusallık") ("textualité") bilimi olarak, ancak gösterge kavramının dönüşüme uğratılması ve birlikte doğduğu dışlaştırmacılığından (expressivisme) koparılması koşulu ile bir dışlaştırmasız (non-expressive) "göstergebilim" olabilecektir.

Sorunuzun son bölümü daha da zordur. Mantıksal-matematiksel işaretlemeye (notation) karşı olan çekingenlik, metafiziğe, ve göstergebilimsel ve klasik dilbilim projelerine egemen olmasından dolayı, "akıl-merkezciliğin" ("logocentrisme") ve "sesbilimcilik" in ("phonologisme") damgasını taşıdığı açıktır. Fonetik-olmayan (non-phonétique) matematiksel yazının Rousseau, Hegel, vb., tarafından eleştirisi (örneğin Leibniz'ci "caractéristique" projesi), hiç de rastlantısal olmayan bir şekilde Saussure'de açıkça görülen doğal dilere olan tercihe paralel olarak bulunur (bkz. *le Cours*, s, 57). Bu önvarsayımlar sisteminden koparak ayrılacak bir "grammatologie", bu nedenle gerçekten, dilin matematikselleşmesini özgürleştirmeli, "bilim" yapmanın, her zaman için, "Logos"un emperyalizmine bir karşı koyuş (örneğin hep eskiden beri, ve daha da artan bir şekilde, fonetik-olmayan yazıya başvurarak) (3) olduğunu da bildirmelidir. Her zaman, "*Logos*"u "*phone*"ye bağlayan her şey kendini matematik tarafından sınırlandırılmış bulmuştur. Matematğin ilerlemesi ise kesin-

likle, fonetik olmayan bir yazının kullanımı ile dayanışma içindedir. Bu ilke ve bu "grammatolojik" görev üzerinde, hiçbir kuşkunun olanaklı olmadığına inanıyorum. Fakat matematiksel işaretlemenin (notation) yayılması (extention), ve genel olarak yazının (écriture) biçimleştirilmesi (formalisation) çok yavaş ve çok ihtiyatlı bir şekilde olmalıdır, en azından, eğer onun şimdiye kadar dışında bırakıldığı alanları *etkili bir şekilde* ele geçirmesini istiyorsak. "Doğal" diller üzerine, "doğal" diller aracılığı ile eleştirel bir çalışma, klasik işaretlemenin (notation) içeriden tüm dönüşümü, diller ve "doğal" yazılar arasındaki alışverişin sistematik bir uygulaması, sanıyorum ki, böyle bir biçimleştirilmeyi hazırlamalı ve ona eşlik etmelidir. Sonsuz bir görev, çünkü, bazı temel nedenlerden dolayı, doğal dilleri ve matematiksel olmayan işaretlemeyi (notation) mutlak bir şekilde indirgemek her zaman için olanaksız olacaktır. Formalizmin ve matematizmin "naif" yüzünden de kaçınmak gerektir. Unutmayalım ki, bu formalizm ve matematizmin ikincil işlevlerinden biri,

metafizik içinde, akıl-merkezli (logocentrique) tanrıbilimini tamamlamak ve doğrulamak olmuştur, başka bir yandan ona karşı da çıksa. İşte böylece Leibniz'de üniversal, matematiksel olan ve fonetik-olmayan (non-phonetique) "characteristique" projesi bir yalınlık metafiziğinden ayrılamaz durumdadır, ve dolayısıyla tanrısal anlayışın varlığından (existence)⁴, kut-sal (divin) "logos"tan.

Matematiksel işaretlemenin (notation) etkili bir şekilde ilerlemesi, öyleyse, metafiziğin déconstruction'u (yapı-parçala(n)ması) ile, matematiğin kendisinin ve her zaman onun kendisi için model oluşturduğu bilim kavramının derinden yeniden yenilenmesiyle at başı gider.

Kristeva: *Göstergenin sorgulanması bilimselliğin (scientificité) sorgulanması olduğuna göre, hangi ölçüde "grammatologie" bir bilimdir veya bir "bilim" değildir? Bazı göstergebilimsel çalışmaların grammatolojik projeye yakın olduklarını düşünüyor musunuz, eğer evetse, hangileri?*

Derrida: "Grammatologie", bilimsellik kavramı ve normlarını "onto-theologie" ye (varlık-tanrıbilime) akıl-merkezciliğe (logocentrisme), sesbilimciliğe bağlayan her şeyi yapı- parçala(n)masına (déconstituer) uğratmalıdır. Bu, klasik bilim projesine aykırı-davranmanın (transgression) bilim-öncesi empirizme yeniden düşme olmasından durmadan kaçınması gereken, muazzam ve sonu olmayan bir çalışmadır. Bu çalışma bir çeşit *çifte kaydı* "grammatolojik" uygulamada varsayar: aynı anda hem pozitivistimin veya metafizik bilimciliğinin (scientisme) ötesine gitmeyi gerektirir, hem de bilimin etkili çalışmasında, nelerin, onun başlangıcından beri tanımında ve hareketinde ağırlıklı olan metafizik bağlardan kurtulmasına katkıda bulunduğunun altını çizmeyi gerektirir. Bilimsel pratik içinde nelerin zaten, her zaman, "akıl-merkezli" ("logocentrique") "kapatma"dan (clôture) arta kalmağa başlamış olduğunu izlemeli ve pekiştirmelidir. İşte bu yüzden, grammatoloji'nin "bilim" olup olmadığı sorusuna yalın bir yanıt yoktur.

Tek sözcükle söyleyeceksem, o hem bilimi kaydeder (*inscrit*) ve hem de bilimi sınır- parçala(n)masına uğratar (dé-limite), o, bilimin normlarına kendi öz yazısı içinde özgürce ve titizlikle işlev gördürür; bir kez daha söylüyorum, *grammatologie* klasik bilimsellik anlamını çerçeveleyen sınırları çizer (*marque*) ve aynı zamanda da bu sınırları *gevşetir* (*deserre*).

Aynı nedenden, hiçbir *bilimsel* göstergebilim çalışması yoktur ki "*grammatologie*"ye hizmet etmesin. Ve biz her zaman, göstergebilimsel bir söylemin metafizik varsayımlarına karşı, bilimin göstergebilim içinde ürettiği "*grammatolojik*" motifleri geri çevirebileceğiz. Saussure'ün *Cours*'unda bulunan formalist ve ayrımsal motiflerinden itibaren "*psikolojizm*"i, "*sesbilimcilik*"i, daha da çokça görülen yazının dışlanması eleştirebiliriz. Aynı biçimde, Hjelmslev'in "*glossematique*"inde, Saussure'cü psikolojizmin eleştirisinin, dışlaştı- rım töz'ünün yansızlaştırılmasının ve dolayısıyla "*sesbilimcilik*"in - "*yapısalcılığın*" ("*structuralisme*"), içkinciliğin (*immanen- tisme*), metafizik eleştirisinin, oyun tema-

tiğinin, vb., eğer bütün sonuçları çıkarımlanırsa, naif bir şekilde kullanılan (gösteren/gösterilen çiftinin geleneği içinde dışlaştırım/içerik ikilisi; önceki her iki terim için uygulanan biçim/töz (forme/substance) karşıtlığı; "deneyci ilke" ("principe empirique", vb.)⁵ bütün bir metafizik kavramsallığını (conceptualité) dışlayabiliriz. *Apriori olarak* diyebiliriz ki, göstergebilimsel araştırmaların bütün önermelerinde, bütün sistemlerinde –ve siz benden daha iyi, en güncel örneklerini sayabilirsiniz– metafizik varsayımlar eleştirel motiflerle yan yana yaşarlar. Ve bu durum yalnızca, belli bir noktaya kadar aynı dil yetisinde (langage) veya daha ziyade, aynı dilde (langue) yaşamakta bulunduklarından ötürüdür. Kuşkusuz ki, "la grammatologie" bir başka bilim, yeni bir içerikle donatılmış yeni bir bilim dalı, iyice belirlenmiş yeni bir alan olmaktan daha çok, bu doku-sal, metinsel (textuelle) ayrılmanın (par-tage) uyanık olarak işlenişidir.

Notlar

1. Yani, kavranılır (l'intelligible). Gösteren ve gösterilen arasındaki ayrım her zaman duyulur (sensible) ve kavranılır arasındaki ayrımı yeniden doğurmuştur. Ve bu XX. yüzyılda stoik başlangıcında olduğundan daha az ortaya çıkmamaktadır. "Modern yapısalcı düşünce bunu açıkça yerleştirmiştir: Dil bir göstergeler sistemidir, dilbilim göstergeler biliminin, *sémiotique*'in (veya, Saussure'ün deyimi ile *sémiologie* (göstergebilim)) içinde bir bölümdür. Ortaçağ tanımı – aliquid stat pro aliqno'yu – bizim çağımız yeniden canlandırmış, onun her zaman geçerli ve verimli olduğunu göstermiştir. İşte bu nedenle, genellikle bütün göstergelerin, özellikle dilbilimsel göstergenin kurucu özelliği onun çift karakterliliğinde yatar: biri duyulur ve öbürü kavranılırdır – bir yandan *signans* (Saussure'ün *signifiant*'i (gösteren), diğer yanda *signatum* (signifié) (gösterilen)." (R. Jacobson, *Essais de linguistique générale*, fr., Minuit, 1963, s. 162).
2. Bkz. *De la Grammatologie*, ss. 106 – 108
3. *De la Grammatologie*, s. 12.
4. "Fakat, benim "caracteristique"imin temeli neyse, onun aynı zamanda Tanrının varlığının kanıtının da temeli olduğunu söylemek şimdilik bana yeter; çünkü "yalın" ("simple") düşünceler "caracteristique"ın öğeleridir ve yalın biçimler (*formes*) şeylerin kaynağıdır. Şimdi ben bütün formların birbiriyle uyum içinde bulunduklarını ileri sürüyorum. Bu durum, "caracteristique"ın temellerinin ne olduğunu en sonunda açıklamadan kanıtlamayacağım önermedir. Fakat, eğer bu kabul edilecek olunursa, mutlak olarak alınan bütün yalın formları kapsayan Tanrı (Dieu) doğasının (nature) olanaklı olduğu çıkarılabilir. Şimdi biz yukarıda Tanrı eğer olanaklı ise Tanrı olur (Dieu est) diye kanıtladık. Öyleyse o vardır (il existe). Kanıtlanması gereken bu idi. "(Prenses Elisabeth'e mektup, 1678)
5. *De la Grammatologie*, s. 83 v.d.

ISBN 975-414-249-

9 789754 142495